

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

Навчально-науковий інститут культури і мистецтв

Кафедра хореографії та спортивних дисциплін

Ши Цзясін

ГЕРОЇЧНИЙ ОБРАЗ В МИСТЕЦТВІ ХОРЕОГРАФІЇ

Спеціальність: 024 Хореографія

Галузь знань: 02 Культура і мистецтво

Кваліфікаційна робота
на здобуття освітнього ступеня магістра

Науковий керівник

Ткаченко І. О. Ткаченко,
Кандидат педагогічних наук, доцент

«3» грудня 2025 року

Виконавець

Ши Цзясін Ши Цзясін

«3» грудня 2025 року

Суми 2025

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ	7
1.1. Поняття героїчного образу в мистецтві.....	7
1.2. Теоретичні аспекти хореографічного героїчного образу	18
Висновки до розділу 1.....	28
РОЗДІЛ 2. ГЕРОЇЧНИЙ ХОРЕОГРАФІЧНИЙ ОБРАЗ	31
2.1. Героїчний хореографічний образ: виразні засоби створення	31
2.2. Приклади втілення героїчного образу в сучасних хореографічних постановках.....	39
Висновки до розділу 2.....	47
ВИСНОВКИ	49
ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	51
ДОДАТКИ	56

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Хореографічне мистецтво початку ХХІ століття вирізняється використанням унікальних засобів і прийомів, а також своєю виразною художньою мовою. Воно тісно пов'язане з музикою, що впливає на формування тематики хореографічного образу. Образ зазвичай має умовний і узагальнений характер, передаючи внутрішні переживання та духовний світ людини. Основу хореографічного образу складає синтез рухів, пантоміми, декорацій, акторської гри, танцювальних костюмів та музичного супроводу. Тематика образу, яка може бути ліричною, драматичною, жартівливою або героїчною, відіграє важливу роль у його створенні. Кожен хореографічний образ здатний збагатити і урізноманітнити танцювальний виступ. Особливу глибину, велич, патріотизм і національний дух танцювальній композиції надає героїчний образ.

Ціннісне значення для вивчення досліджуваного феномену мають праці українських науковців які порушують проблему художнього образу, а саме: онтологічні аспекти структури художнього образу та структурну феноменологію і типологію форм художнього образу (О. Опанасюк) [32], художній образ як центральний компонент структури твору (Г. Удяк) [42]. Питання художнього образу, зокрема в мистецтві, стали предметом наукового пошуку Б. Нагай [30], В. Салій [36] та інші. Фундаментальності набувають дослідження з питань хореографічного образу (О. Бойко [5], Н. Лісовська [25], Н. Семенова [38] та інші).

Однак, аналіз наукової думки надає підстави констатувати, що героїчний образ в хореографічному мистецтві не був предметом цілісного дослідження.

Отже, актуальність проблеми героїчного образу в мистецтві танцю зумовили вибір теми дослідження, а саме: *«Героїчний образ в мистецтві хореографії»*.

Мета дослідження – висвітлити особливості героїчного образу в хореографічному мистецтві.

Мета роботи передбачає виконання таких *завдань*:

1. Розглянути поняття героїчного образу в мистецтві.
2. З'ясувати теоретичні аспекти героїчного хореографічного образу.
3. Окреслити виразні засоби створення героїчного хореографічного образу.
4. Охарактеризувати приклади втілення героїчного образу в сучасних хореографічних постановках.

Об'єкт дослідження – героїчний образ в мистецтві.

Предмет дослідження – героїчний хореографічний образ.

Для реалізації поставлених завдань та досягнення мети використано комплекс *методів*: *загальнонаукові* – аналіз, синтез, узагальнення, систематизація, які застосовувалися для стану розробленості проблеми, а також створення теоретичної бази дослідження; *конкретно-наукові* – термінологічний аналіз та інтерпретація, що застосовувалися при визначенні базових понять дослідження; історико-генетичний та ретроспективний аналіз, які дозволили виявити історичні аспекти проблеми дослідження; порівняльно-зіставний аналіз, що застосовувався із метою окреслення героїчного образу в хореографічному мистецтві.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що здійснено комплексне дослідження в межах якого висвітлено особливості героїчного образу в хореографічному мистецтві;

5. *конкретизовано й уточнено* поняття героїчного образу в мистецтві; з'ясовано теоретичні аспекти і характерні особливості героїчного хореографічного образу; окреслено виразні засоби створення героїчного хореографічного образу та охарактеризовано приклади втілення героїчного образу в сучасних хореографічних постановках.

Практичне значення результатів дослідження полягає в тому, що основні положення стосовно героїчного образу в хореографічному мистецтві можуть бути використані: в освітньому процесі закладів позашкільної освіти, зокрема на хореографічних відділеннях; у державних та комерційних структурах

хореографічного напрямку (танцювальні школи, студії танцю, палаци дітей та юнацтва тощо); у змісті підготовки майбутніх фахівців хореографії у закладах вищої освіти тощо Джерельна база та матеріали роботи можуть використовуватися авторами суміжних галузей, викладачами-хореографами, здобувачами вищої освіти за спеціальністю 024 Хореографія.

Апробація результатів та публікації. Основні результати дослідження доповідалися на засіданнях кафедри хореографії та спортивних дисциплін Сумського державного педагогічного університету ім. А.С.Макаренка (протокол № 4 від 13 листопада 2025 р.), на VСтудентській науковій конференції «Культура і мистецтво: актуальні дискурси» (25 жовтня 2024 р.) (Ши Цзясін. Вплив музики і костюму на створення героїчного хореографічного образу). Базові аспекти дослідження представлено в публікації: Ткаченко І.О, Ши Цзясін. Військові танці як втілення героїчного образу в хореографічному мистецтві. *Мистецькі пошуки*, № 1 (19). С. 231 – 237.

Структура та обсяг роботи. Дослідження складається із вступу, двох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг роботи становить 57 сторінок (основний текст – 55 сторінок).

РОЗДІЛ 1.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У першому розділі розглянуто поняття героїчного образу в мистецтві та з'ясовано теоретичні аспекти хореографічного героїчного образу.

1.1. Поняття героїчного образу в мистецтві

Для глибокого розуміння та детального вивчення проблематики досліджуваного феномену, зокрема героїчного образу в хореографічному мистецтві, вважаємо за необхідне спочатку розглянути ключові та базові поняття, що складають теоретичний фундамент дослідження. У першу чергу, важливо звернути увагу на поняття «образ». Ми розглядаємо образ як універсальну категорію художньої творчості, яка характеризується здатністю відтворювати, інтерпретувати та осмислювати дійсність через створення художніх об'єктів. Образ виступає засобом вираження сутності явищ, поєднуючи форму та зміст у процесі творчого відтворення життя.

Образ часто розуміється як окрема частина або елемент художнього твору, який вирізняється самостійною сутністю та змістовністю. Він може існувати як самодостатній фрагмент в межах загальної художньої структури, маючи власне смислове і символічне навантаження. Наприклад, у літературі яскравим прикладом символічного образу може слугувати «вітрило» що несе в собі метафоричне значення свободи, подорожі чи долі. Образ поєднує в собі конкретність та узагальненість, виступаючи втіленням універсальних аспектів людського життя. Він формується через творчу уяву, де вигадка відіграє важливу роль, і наділений естетичним значенням, яке підкреслює його здатність впливати на емоційне та інтелектуальне сприйняття аудиторії. Створення образу – це процес художнього осмислення реальності, що спрямований на відтворення не лише зовнішніх, а й внутрішніх сторін життя, надаючи твору глибини та багатозначності [2].

З'ясовано, що семантика слова «образ» (на відміну від англійського «image») вдало підкреслює уявний характер художнього факту та його предметне існування, тобто те, що воно має певну форму буття. Загалом, художній образ є відображенням первинної, емпіричної реальності.

У нашому дослідженні особливу увагу звернемо саме на поняття художнього образу. Згідно з енциклопедичним словником, художній образ виступає формою художнього мислення. Незалежно від ступеня подібності між зображуваним і реальним, художній образ не є точною копією або відтворенням прототипу. Він умовний, «ілюзорний» і належить не емпіричній реальності, а внутрішньому, уявному світові, створеному у творі мистецтва.

У ході дослідження ми встановили, що образ спирається на матеріал реальної дійсності, але перетворюється завдяки творчій фантазії художника. Водночас важливу роль відіграє не лише сам об'єкт зображення, але й ставлення автора до нього, а також багатство його особистісного досвіду, що знаходить своє відображення у створеному художньому образі.

Ми з'ясували, що в мистецькій сфері термін «образ» часто вживається разом із поняттям «художній», оскільки останнє підкреслює його естетичну природу. Особливо важливо зазначити, що художній образ є загальною категорією художньої творчості. При цьому ми даємо визначення художньому сценічному образу, розуміючи його як поєднання думок, емоцій та майстерності виконавця. Створення такого образу обумовлене гармонією між внутрішнім змістом і зовнішньою формою.

Звертаючись до історичного та генетичного аналізу й узагальнюючи різноманітні джерела, можемо стверджувати, що початки теорії художнього образу сягають часів античного філософа Аристотеля. Він увів поняття мімесису, яке означає вільне наслідування художником реальності, підкреслюючи здатність митця створювати цілісні, гармонійно влаштовані твори [6].

Ми можемо констатувати, що художній образ є протиставленням звичайного образу як продукту художнього мислення. Більше того, художній

образ представляє найбільш перспективний засіб для розкриття унікальної природи фактів мистецтва. Слід підкреслити, що художній образ є нерозривною, взаємо проникною єдністю об'єктивного і суб'єктивного, логічного і чуттєвого, раціонального і емоційного, абстрактного і конкретного. У процесі творчого синтезу цих протилежних елементів художній образ здатен досягати яскравого емоційного насичення, поетичної глибини та проникливості, що робить його одухотвореним і багатограним.

Даний образ здатен драматично відтворювати напружену динаміку людського життя, передаючи її діяльність, боротьбу, радощі та поразки, надії та розчарування, пошуки та досягнення. Через художній образ митець не лише відображає реальність, але й трансформує її, вкладаючи у твір глибокі емоційні і духовні переживання, що робить його проникливим та незабутнім для глядача або читача [10].

Варто зазначити, художній образ формується за допомогою специфічних матеріальних засобів, притаманних кожному виду мистецтва, таких як ритм, слово, колір, світло, пластика, масштаб, міміка, ракурс тощо. Як результат, створюються унікальні образи, які відображають та передають характер, певну подію, конкретні обставини або конфлікти, а також окремі деталі. Такі образи втілюють певні естетичні ідеї та емоції. Художній образ також пов'язаний із здатністю мистецтва виконувати особливу функцію – пробуджувати в людині глибоке естетичне задоволення, викликати бажання творити відповідно до законів краси та вносити гармонію у навколишній світ [15].

У Філософській енциклопедії художній образ розглядається як загальна категорія художньої творчості, що слугує засобом і формою освоєння дійсності через мистецтво. Важливо зазначити, що під художнім образом часто мається на увазі елемент чи частина твору, що претендує на самостійне існування та значення [43]. Натомість, Енциклопедія культурології визначає художній образ як форму відображення або відтворення об'єктивної дійсності в мистецтві, що розглядається з позицій певного естетичного ідеалу [13].

Ми з'ясували, що художній образ є формою відтворення, осмислення та переживання життєвих явищ через створення об'єктів. Образ є збірним, типовим і вигаданим явищем, яке, як правило, має свої корені в реальному житті. Він включає в себе безліч органічно інтегрованих властивостей і особливостей, таких як соціальна, національна та професійна приналежність героя, його принципи сприйняття життя, інтелектуальна діяльність, а також процеси розвитку, вдосконалення чи, навпаки, руйнування особистості, втрата моральних ідеалів і цінностей. Усі ці характеристики є частинами образу.

Завдання будь-якого художника – письменника, поета, режисера, балетмейстера – полягає в тому, щоб створити образ за допомогою мистецьких засобів. У процесі створення образу митець відтворює атмосферу певного часу через зображення конкретних явищ і відображення реальності. Наповнення художнього образу здійснюється завдяки різноманітним засобам і матеріалам, які використовуються в різних видах мистецтва [26].

Отже, слід наголосити, що художній образ формується за допомогою одного або кількох специфічних засобів, таких як зображення, звук, мовне середовище тощо. У літературі та поезії художній образ створюється на основі конкретного середовища. У театральному мистецтві ж застосовуються всі три засоби разом.

Мистецтво неможливе без художнього образу. У театральному мистецтві образ формує конкретний характер персонажа. У художній творчості загалом, образ є збірним, типовим і вигаданим явищем, яке походить з реального життя і складається з численних органічно поєднаних властивостей і особливостей. У літературі художній образ постає як картина людського життя, яка відображається в мистецькому творі. Музичний образ, у свою чергу, можна визначити як комплексний характер музичних і виразних засобів, що передають певні емоції і настрої [21].

Використання загальнонаукових методів дослідження дозволило встановити, що в хореографічному мистецтві художній образ є духовним явищем, яке втілюється через один або кілька рухів танцювального тексту.

Особливість хореографічної образності полягає у застосуванні системи виразних засобів, які специфічно відображаються в пластичній мові танцю. Важливо зазначити, що головним засобом виразності при створенні образу в хореографії є пластика. Пластичні мотиви є основними елементами хореографічних образів, і тільки поєднання таких мотивів у танцювальному лексиконі та тексті може створити цілісну танцювальну структуру [42].

Для втілення образу та передачі внутрішніх рис характеру на сцені важливу роль відіграють зовнішні ознаки. Особливо це стосується хореографії, де виразність досягається через рухи тіла, пантоміму та міміку. У відтворенні образу в хореографічному мистецтві значну роль відіграють також музика, костюми, грим та світлове оформлення.

Ми з'ясували, що відтворення художнього образу в хореографії є багатограним і комплексним процесом. Хореографічне мистецтво є синтезом різних видів мистецтва, що призводить до формування поняття сценічного образу. Сценічний образ розглядається як складна комбінація внутрішніх і зовнішніх рис людської особистості. Крім того, хореографічний образ відображає конкретний характер людини і є відображенням її стосунків до навколишньої дійсності, які виявляються в діях і вчинках, обумовлених драматургічним розвитком.

Створення хореографічного образу передбачає вираження дії або характеру через танець, що дозволяє втілити певну ідею через правдиве передавання почуттів. На наш погляд, танець, позбавлений образності, зводиться до чистої техніки і абсурдних комбінацій рухів. У образному танці техніка набуває нового життя, стає виразним інструментом, який допомагає розкрити глибокий зміст. Образний аспект є суттєвим для всіх видів, жанрів і форм хореографічного мистецтва.

З огляду на це, при вивченні теми образу в хореографічному мистецтві доцільно звернути увагу на вершину цього мистецтва, зокрема на балетний театр та його постановки, що базуються на класичному танці. Історико-генетичний аналіз показує, що в XVII столітті система сценічного танцю

поділилася на класичний і характерний танець. У XVIII–XIX століттях термін «характерний танець» включав у себе поняття танцю, що передає характер і образ. Такий танець набув значної популярності в інтермедіях, де персонажами були ремісники, селяни, матроси, жебраки, розбійники та інші соціальні типи [41].

На початку XIX століття характерний танець зазнав змін і перейшов у народний танець. Це дозволяє зробити висновок, що образи в історичних і народних танцях виявлялися через їх емоційний заряд і змістовний характер.

Ми з'ясували, що крім образів конкретних героїв, важливо згадати про безсюжетні танці, які не мають чіткої сюжетної лінії або конкретних дій, але все ж передають образи, такі як народ, пора року, рослина, тварина, емоційний стан тощо. Наприклад, образ калини, що є символом української природи, або молодий запал у танці «Гопак», що демонструє успіх українських хлопців і дівчат. Український пісенний фольклор відображає характер, думки, почуття, естетичні погляди та розуміння краси навколишнього світу, що яскраво проявляється у творчих роботах П. Вірського та інших хореографів. Варто зазначити, що танець може бути наповнений образами і символікою, які відтворюють птахів (лебедів, орлів, голубів), казкових істот, квітів чи дорогоцінних каменів [37].

Історичний аналіз засвідчує, в 70-ті роки XX століття в сучасному танцювальному мистецтві набули популярності такі напрямки, як джаз-танець, модерн-танець і джаз-модерн. Хореографи Джером Роббінс, Алвін Ейлі та Альберто Алонсо синтезували техніку джаз-танцю з етнічними, народними та класичними танцями у своїх балетах. Як результат, школи Марти Грехем, Доріс Хеммфрі, Хосе Лімона, Гленна Джордано, Мерс Каннінгема та Майкла Меттокса сформувалися в процесі еволюції різних танцювальних систем. Принципи, запозичені з джаз-танцю, модерн-танцю і класичного балету, стали основою нової танцювальної мови [29].

Хореографи передавали через свої роботи думки та почуття персонажів, їхній душевний стан, а також образи літературних героїв та національного

менталітету. Ім'я балетмейстера Бориса Ейфмана добре відоме серед професіоналів і шанувальників балету. Ролан Петі, Моріс Бежар, Джордж Баланчин, Кеннет Макміллан – це плеяда митців, які значно вплинули на творчість і діяльність Ейфмана. Саме Борис Ейфман розширив традиційні рамки класичного балету, зберігаючи його основи, і створив сучасний балет, який перевів умовну мову балету на мову драми. Хоча подібні спроби робилися і раніше, Ейфман залишив свій унікальний слід у цьому напрямку.

Аналізуючи наукову літературу та вивчаючи творчість митця, ми встановили, що Борис Ейфман поєднав класичний балет з авангардним мистецтвом. Він уніс в балетні постановки елементи акробатики, художньої гімнастики, драматичну експресію, кінематографічні ефекти, колір, світло та слово. Ми з'ясували, що у роботах Ейфмана органічно поєднуються різні елементи: класичний балет на пуантах і пародія, робота на підлозі, спіралі та ковзання [31].

Будучи противником безсюжетних, абстрактних балетів, Борис Ейфман відкидав високий технічний рівень, якщо він не супроводжувався змістом. Він вірив, що балет може передавати найтонші нюанси людської психіки і драматичне напруження, навіть досягати філософської глибини. З цього погляду, хореографічний і сценічний образ створюється балетмейстером, тоді як виконавець служить інструментом для сценічного втілення. Для того щоб творчий процес увінчався успіхом, обидва учасники повинні бути професійно підготовленими та здатними до такої діяльності.

Талант балетмейстера охоплює кілька ключових аспектів. По-перше, це добре розвинута фантазія, що дозволяє мислити через хореографічні образи та створювати різноманітні танцювальні композиції. Крім того, важливі знання в області балетної режисури, основ музичної драматургії та широкий кругозір у мистецтві, літературі, психології та педагогіці. Також, необхідні знання анатомії та фізіології. У процесі створення художнього та сценічного образу, наприклад, вивчення живопису може допомогти краще зрозуміти історичні особливості та пластичний стиль певної епохи чи народу, а також оцінити

художню цінність і точність ескізів костюмів та декорацій. Літературні знання сприяють написанню лібрето та опису характерів персонажів, а переживання від читання літератури допомагають накопичувати емоційні стани та душевні переживання, що є своєрідним психологічним тренінгом [28].

Оскільки мистецтво хореографії нерозривно пов'язане з музикою, розвиток хореографічного образу слід розглядати в контексті музичного твору. Музика відображає інтонаційний настрій свого часу і є основною опорою для хореографа. Балетмейстер має вміти аналізувати музичний твір, визначати його форму, стиль і характер, а також надавати музичні характеристики персонажам. Важливо також дослідити взаємозв'язок та взаємопроникнення хореографічних образів і музичного твору. Знання психології допомагає не тільки розуміти різні людські характери, але й правильно створювати і відображати на сцені поведінкові лінії персонажів у хореографічному творі.

Щоб хореографічний образ був правдивим, постановник має глибоко розуміти технологію хореографії, бути обізнаним у специфіці балетної драматургії та режисури, а також володіти навичками різних форм, видів і жанрів хореографічного мистецтва. Передача образу героя до глядача через мову танцю є критично важливим і суттєвим аспектом роботи балетмейстера-постановника [27].

Мистецтво танцю можна вважати «мовчазним» у традиційному розумінні слова. У цьому випадку виконавець говорить тілом, а балетмейстер створює хореографічний текст так, щоб його зміст був зрозумілий глядачу. Особливість творчості артиста-хореографа полягає в тому, що він передає думки, почуття і переживання героя через рухи тіла, жести рук і міміку обличчя без використання слів. Мовою в цьому випадку є сам танець. На наш погляд, емоції є найбільш потужним засобом вираження, а не слова. Слова лише передають сенс певних станів, тоді як емоції, що проявляються в жестах і рухах, здатні краще передати задум, тему і ідею [45].

Виконавцю пред'являються високі вимоги, які охоплюють не лише технічну майстерність, а й глибоке розуміння ролі, яку він виконує на сцені.

Першочергово, необхідно володіти професією на найвищому рівні, оскільки технічна сторона виступає фундаментом будь-якого сценічного образу. Танцівник повинен демонструвати відмінну техніку: чистоту позицій і ліній, багатий танцювальний арсенал, вміти вільно виконувати складні елементи, включно з віртуозними обертаннями та іншими технічними складнощами. Його тіло стає інструментом для втілення образу, і цей інструмент повинен досконало володіти мовою сцени, здатною спілкуватися з глядачем без слів.

Занурюючись у теоретичні аспекти створення сценічного образу, можна зробити висновок, що метою є не просто постановка рухів, а створення типажу, характеру, який розкриває нові глибини. Кожен сценічний герой представляє собою внутрішній світ, де розгортаються пристрасті та особисті трагедії. Їхнє вираження досягається через гармонійне поєднання технічно підготовленого тіла танцюриста та його здатності передавати емоції, образ та внутрішні переживання через рухи і мову тіла [34].

Для того щоб виконавець зміг передати будь-який образ, необхідні такі якості, як працьовитість, здатність до самоаналізу, емоційність, музичність, виразність, високий рівень загальної культури, ерудиція та інтелект. Однак, ми вважаємо, що вдосконалення тільки фізичних можливостей недостатньо. Тіло має реагувати на найменші нюанси душевних станів, щоб рухи були не лише технічно правильними, але й наповненими змістом, художньо виразними. Танцівникові варто також розвивати свої психічні та емоційні якості. Навіть якщо тіло здатне висловити щось, без участі інтелекту і емоційного наповнення образ не буде повним, і це ускладнить передачу головної ідеї музики та її емоційного змісту.

Підкреслимо, що танець зберіг свою дієву природу, властиву людині, і, не використовуючи слів, він здатний розкривати почуття, пристрасті й настрої народу. Танцювальне мистецтво з часом набуло здатності відображати не тільки те, що є частиною повсякденного життя людини, але й явища, що виходять за його межі. Танець став засобом втілення дійсності, який дозволяє

не тільки показувати конкретні дії та сюжети, але й підійматися до високих абстрактних узагальнень, відображаючи глибинні сенси та ідеї.

Ми вважаємо, що танець не має бути лише демонстрацією складних трюків і стрибків. Його основна мета – передати глибинну сутність дії. Музика, образотворче мистецтво та література сприяють розширенню тематики хореографічного мистецтва, дозволяючи йому звертатися до фундаментальних питань буття та духовного життя. Завдяки цьому хореографи отримують можливість звертатися до літературних сюжетів і образів, досліджувати внутрішній світ людини з його складними та суперечливими прагненнями, спираючись на багаті традиції світової літератури. Сучасна література надає хореографам не лише сюжет, а й художній погляд на події, що відбуваються. Сучасна музика, у свою чергу, задає інтонаційний лад і надає образним характеристикам глибшого змісту. Образотворче мистецтво, також, слугує джерелом як для пошуку сюжету, так і для знаходження ключових жанрових рішень.

Глибоке осмислення та проникливе розуміння літературного твору, засноване на внутрішньому зв'язку з поетичним світом автора, стає ключовим для балетмейстера у створенні оригінального та художньо переконливого хореографічного твору. Крім того, музика відіграє важливу роль, забезпечуючи потужну емоційну основу для внутрішнього світу вистави. Вона веде танець за собою, стаючи прямим джерелом натхнення. Саме з музики балетмейстер черпає тему, ідею, місце дії та образи. Музичний образ виступає як першоджерело для створення сценічних образів у балеті, формуючи як внутрішній, так і зовнішній світ персонажів [40].

Злагожденість пластичного і музичного малюнка, синхронність кульмінацій твору та відображення тембрового забарвлення в хореографії, а також правильне інтерпретування музичного твору балетмейстером повинні відповідати його музичному змісту. Емоційна насиченість музики безпосередньо впливає на внутрішній ритм персонажів, їхнє фізичне самопочуття та рівень активності.

Працюючи над образом, сучасний балетмейстер звертається до узагальненої образності та поетичної виразності, відображаючи явища та процеси, що оточують людину. Створюючи основний сюжет, інтригу та взаємини персонажів, він втілює ці ідеї через пластичні образи, які мають передати складність взаємозв'язків, мотивів та обставин. Чітко сформульоване завдання балетмейстера, його відношення до дії, як до ключового елементу, організовує всю логіку поведінки персонажів, відображаючи центральну ідею хореографічного твору через танцювальну мову [46]..

Танець, що народжується за певних обставин і взаємин між персонажами, спрямований на розвиток дії. Якщо балетмейстер зуміє точно передати інтонацію задуму композитора, зануритися в акценти та нюанси музики, наповнити хореографічний твір драматургією і прикрасити його відповідними образами, ретельно відібравши унікальні жести та рухи, то він дійсно є майстром своєї справи.

Події, ситуації та характери хореографічних образів стають переконливими лише тоді, коли вони сценічно розкриваються, наповнюються характером, емоційним та психологічним змістом, а також інтонаційною глибиною. Перед виконавцем стоїть завдання створення виразного смислового середовища хореографічного твору. Він має оживити образ, повірити в його справжність, відчувати і прожити кожну ситуацію та взаємодію, занурюючись у спілкування з іншими образами на сцені.

Дія неможлива без мети. Ми вважаємо, що поняття дії є досить широким і включає комплекс психофізичних процесів, які об'єднують найтонші душевні рухи та внутрішні і зовнішні дії. Під час втілення образу виконавцем важливо вміти знаходити опору в музиці, водночас розкриваючи власні внутрішні відчуття, які допомагають розвивати дію та виражати її через танець, пози, жести тощо. Природні людські рухи, гармонійно поєднані з музикою і танцем, приводять виконавця до реалістичної танцювальної техніки. Працюючи над поведінкою хореографічного персонажа, виконавець має пам'ятати, що психологічне життя людини складне та багатогранне, і досягається гармонія

тільки через взаємозв'язок усіх елементів, що відповідають закономірностям її життєвих проявів [39].

Під час пошуку втілення образу в хореографічному номері, балетмейстеру необхідно проаналізувати природу людських почуттів через зовнішні та внутрішні дії, а також створити послідовний логічний ланцюг, який визначає поведінку персонажа в контексті хореографічного образу. Емоції, такі як любов, відданість, ненависть чи ревності, залежать від безлічі внутрішніх і зовнішніх факторів, кожен з яких має складний психологічний зміст. Важливо зазначити, що образ не можна створити без емоцій, адже навіть найпростіші рухи можуть мати різні відтінки. Танець, що відображає емоційний і психологічний стан персонажів, здатен передати головну ідею хореографічного твору.

Таким чином, образ відіграє ключову роль у створенні яскравих, переконливих і художньо цінних хореографічних постановок, а вплив хореографічного мистецтва на глядача визначається всією сукупністю його виражальних засобів і унікальною специфікою.

1.2. Теоретичні аспекти хореографічного героїчного образу

У хореографічному мистецтві образ являє собою гармонійне відображення в танці почуттів, думок та людських характерів. Образний танець завжди має глибокий зміст, емоційну насиченість і внутрішній сенс. Створення хореографічного образу полягає в тому, щоб через танець передати певну дію або характер. Танець, позбавлений образності, перетворюється на просте виконання технічних комбінацій. Натомість, коли техніка танцю просякнута образом, він набуває духовного змісту. Образ у танці допомагає розкрити його сутність.

Практичний досвід показує, що образність властива не лише класичним, а й побутовим і народним танцям, які завжди передають емоційний і змістовний характер. Наприклад, у балетних постановках хореографічний образ

часто ототожнюється з персонажем. Основою для такого образу є хореографічний текст, створений балетмейстером, який у виконанні танцівника отримує свою унікальну інтерпретацію.

Ми виявили, що кожен вид мистецтва, з'являючись, розвиває свої власні засоби виразності, форми та традиції. Хореографія спершу брала за основу наслідування реального життя. В найдавніших танцях почали відтворюватися образи тварин, імітувалися різні трудові процеси. Перша людина, будучи мисливцем, зображала тварин у наслідувальних танцях. Це сприяло розвитку таких танців, де відтворювалися образи тварин, характерні для певних народів. Наприклад, австралійські племена зображали метеликів, жаб, кенгуру, бразильські народи виконували танці риб чи кажанів, а північноамериканські – ведмедів або бізонів. Для слов'янських народів характерні образи лебедів чи оленів. Мисливці вірили, що наслідування рухів тварин може вплинути на успішність полювання, наприклад, танець буйвола мав примусити звіра з'явитися в зоні полювання [49].

З часом танець поступово відходив від безпосередньої життєвої основи й набував умовного характеру, наповнюючись символами, знаками та кодами. Спочатку кожен рух і розташування виконавців на сцені мали конкретне значення, зрозуміле всім. Поступово танець ставав все більш умовним і узагальненим. Вивчаючи способи передачі ознак зовнішнього світу, виконавці прагнули виразити також своє ставлення до нього, свій внутрішній світ. Це збагачувало хореографічну мову рухами з яскраво вираженою емоційною складовою, які оброблялися відповідно до художніх принципів, поступово набуваючи все більш абстрактної форми [48].

Під час створення хореографічного образу важливо враховувати такі аспекти:

- 1) зацікавленість образом, дослідження матеріалів та його характеристик;
- 2) формування у свідомості автора художнього задуму, що поєднує спільні риси майбутнього твору;

- 3) реалізація цього задуму – перетворення художньої інформації з ідеальної форми на матеріальну, зі зміною її сутнісної природи;
- 4) втілення образу на сцені спочатку постановником, а потім виконавцями.

Аналізуючи теоретичні аспекти створення хореографічного образу, варто виокремити кілька ключових етапів:

- *вибір засобів виразності* – це процес створення зовнішньої форми персонажа, яка відображає його внутрішнє життя, характер, темперамент і мислення. Виразність рухів має важливе значення, оскільки майстерність виконавця сприяє втіленню задуму балетмейстера;
- *комбінування хореографічного образу* – контрастність дій через посилення чи уповільнення рухів, поєднання мізансцен і танцювальних фрагментів, що підкреслює кульмінаційні моменти;
- *пошук композиційного рішення* – організація формальної структури твору та його емоційної характеристики;
- *створення єдиного стилю* – одна з найскладніших задач. Хореографічний твір повинен поєднувати стиль, зміст і матеріал у єдине ціле;
- *використання художніх і балетмейстерських прийомів* – організація ритму та темпу танцю. Під час кульмінації підкреслюється динаміка рухів, темп і просторове переміщення;
- *поєднання елементів хореографічної форми* – використання пантоміми, реквізиту та інших засобів для створення образу та розкриття змісту твору [36].

Зазначимо, що процес створення хореографічного образу є багатограним і вимагає співпраці фахівців з різних мистецьких напрямів. Хореографічне мистецтво включає елементи різних видів мистецтва, таких як музика, пантоміма, драматургія, а провідна роль у даному процесі належить саме

хореографії. Кожен з цих видів мистецтва адаптується під вимоги танцю та стає невід'ємною частиною хореографічного образного мислення [23].

Варто підкреслити, кожен рух є живою тканиною образу. Балетмейстер спрямовує виконавця до пластичного мислення в кожній миті його присутності на сцені, допомагаючи передати характер через інтонацію жесту, руху або пози. Важливо знаходити індивідуальні деталі, настрої персонажів і передавати дух теми, сюжету та мету постановки. Під час розкриття хореографічного образу, характерів і настроїв важливо зберігати гармонію між пластичною формою і внутрішнім змістом. Іноді тонкі пластичні деталі додають новий сенс вже знайомим рухам, сприяючи глибокому розкриттю образу. Танцювальний текст, створений хореографом, має бути виразним і відповідати дійовій особі, а тіло танцівника – це інструмент для втілення сценічного образу [38].

Специфіка образу в хореографії полягає в його танцювальному та пластичному розвитку. Мислення через образи танцю є єдиним способом розкриття і втілення характерів. Зміст хореографічного образу тісно пов'язаний із драматургічним задумом танцю, який у процесі створення збагачується музичними, пластичними й візуальними елементами. Завдяки цьому танець постає як єдність музики, пластики, драматургії та пантоміми. Якщо така єдність не порушує цілісність пластичного образу, а сприяє його художньому сприйняттю, досягається гармонійний синтез, де жоден аспект не домінує над іншим. Образ у танці завжди має особливу структуру, яка включає художні елементи всіх компонентів твору і виразні засоби хореографії. Тому найбільш доречним є використання терміну «хореографічний образ».

Важливу роль у створенні хореографічного образу відіграє танцювальний текст. Вивчення рухів не можна розглядати окремо від роботи над роллю – такі процеси мають відбуватися одночасно. Рухи виконавців повинні бути чітко побудовані й переконливо передавати характер персонажа. Постановник допомагає виконавцю мислити пластично в кожний момент ролі, а сам виконавець, перебуваючи на сцені, повинен розкривати характер через інтонацію жесту, руху й пози для глибшого розкриття образу. Важливо

знаходити індивідуальні нюанси, відтінки, що відповідають настрою персонажа та задуму постановки. Розкриваючи образи, характери й взаємини, необхідно поєднувати пластичну форму з внутрішнім змістом. Навіть невеликий пластичний штрих може збагачувати й розвивати знайомі рухи, допомагаючи розкрити образ. Танцювальний текст, створений хореографом, має бути образним і відповідати конкретній дійовій особі [32].

Хореографічний образ тісно пов'язаний з драматургією. Кожен хореографічний твір будується за її законами, і саме вони визначають, як створюється сценічний образ. У цьому образі повинні бути всі елементи, що є основою будь-якої дії: експозиція, зав'язка, розвиток, кульмінація та розв'язка. Постановник відповідає за те, щоб образ розвивався логічно і природно, що, врешті, приведе до правдивого сценічного втілення.

Щоб хореографічний образ на сцені був виразним і повним, важливо, щоб танцівник мав чіткі завдання, які впливають із сюжету, ідеї твору та лінії розвитку образу. Постановник прагне підкреслити кожен драматургічний етап через хореографічні засоби. В номерах без сюжету акцент робиться на складності техніки, оригінальному малюнку танцю, динаміці рухів, емоційності виконання чи іншому хореографічному прийомі. Варто зазначити, що танець передає свій зміст через багатство виразних засобів, які кожен народ розвивав століттями.

Варто підкреслити, під час створення хореографічного образу важливу роль відіграють творча уява, фантазія, інтуїція та світогляд митця. Цей процес є глибоко індивідуальним для кожного постановника. Єдиним спільним аспектом є те, що всі черпають матеріал для своєї роботи з життя, незалежно від того, чи це минуле, чи сучасність. Аналізуючи власний досвід, знання та враження, балетмейстер передає особисті думки та бачення. Важливим є вміння виділити найголовніше, що безпосередньо впливає на кінцевий результат – створення хореографічного твору [30].

Створення хореографічного образу тісно пов'язане з танцювальною мовою. Танцювальний текст, створений хореографом, повинен бути виразним

для конкретного персонажа. Постановник має знайти найбільш підходящу форму вираження, вдале хореографічне втілення своїх ідей. Саме через пластику і танцювальну мову глядач сприймає задум митця.

Танцювальний текст і музичний супровід мають ключове значення в процесі створення хореографічного образу. Не лише рухи та танцювальна лексика, а й інтонація та пластика є важливими елементами під час роботи над образом. Увага до деталей, таких як жести, пози, допомагає додати унікальні риси персонажу. Важливу роль також відіграють зовнішність героя, його костюм, грим і манера поведінки на сцені [1].

Коли ми говоримо про хореографічну мову, важливо зазначити, що постановник має чітко розуміти, на основі якої танцювальної системи буде створюватися лексика для кожного персонажа. Хоча будь-який хореографічний твір будується за законами драматургії, можливо створювати образи і без суворого дотримання цих правил. Для того щоб хореографічний образ був яскравим і повноцінним на сцені, балетмейстер повинен чітко визначити акторові конкретні завдання, що впливають з сюжету, ідеї твору та розвитку образу. Важливе значення має виразність виконання, а майстерність танцівника допомагає втілити задум хореографа.

Таким чином, хореографічний образ – це цілісне вираження в танці почуттів, думок і характеру. Танцювальний номер наповнений емоціями та змістом, він розповідає про людину, народ, країну і час. Створювати хореографічний образ означає через танець передавати дію або характер, втілюючи почуття та ідеї з максимальним відчуттям правдивості.

Зазначимо, що хореографічний образ є складним поєднанням внутрішніх і зовнішніх характеристик людської особистості. У танцювальному мистецтві ці риси повинні бути розкриті через засоби хореографії. Для цього постановник використовує малюнок танцю, танцювальну мову – пластику тіла, міміку, розвиток образу за законами драматургії, і, найважливіше, музику [5].

Зв'язок танцю з музикою полягає у взаємодії двох естетичних елементів: руху та звуку. Сценічний образ стає повноцінним лише при синхронному

поєднанні руху з музикою. Танець деталізує та розкриває музику, а основне завдання постановника – забезпечити гармонію між музикою та хореографією. Така узгодженість повинна слідувати логічному розвитку дії. Ритмічна єдність, виражена через відповідність рухів музиці, створює особливу естетичну якість, яка викликає емоційну достовірність, що відчувається глядачем.

Музична драматургія є основою хореографічної драматургії, адже саме музика може передати глибокі внутрішні почуття і душевний стан людини. Постановник, створюючи образ, відштовхується від сюжету та ідеї, базуючи хореографічний малюнок на музичному матеріалі. Усі хореографічні твори будуються на основі музики. Навіть якщо танець супроводжується грою на дерев'яних ложках, він все одно має розкривати музичний матеріал через хореографічні образи.

Танцювальна мова повинна бути тісно пов'язана з характером музики, особливо з її ритмічними особливостями. Хореограф може розвивати ритмічну складову музичного твору у своєму хореографічному тексті, але цей розвиток має відповідати характеру музики. Твір можна вважати успішним, коли образ, створений музикою, гармонійно поєднується з хореографічним втіленням. Саме музика визначає хореографічне рішення, структуру танцювальної мови, і таким чином танцювальний текст перебуває у тісній взаємодії з музичним матеріалом.

Хореографічний образ – це складна картина, що відображає поєднання всіх елементів мистецтва. Він об'єднує матеріал, форму і зміст. Образ виникає в результаті творчого процесу, який ґрунтується на мисленні через образи. Чим виразніший і національно характерніший цей образ, тим вищою є майстерність балетмейстера [8].

Створення яскравих і виразних образів у танці є важливим і відповідальним етапом роботи. Музика, створена на основі хореографічного сюжету, має бути самодостатнім твором із аналогічним змістом, вираженим через власні засоби.

Отже, аналізуючи теоретичні аспекти хореографічного образу, можна зробити висновок, що він є цілісним вираженням у танці почуттів і думок

людської натури. Танці, насичені образами, завжди емоційні, глибокі і сповнені внутрішнього змісту. Створення хореографічного образу полягає в тому, щоб через танець передати дію або характер, втілюючи правдиво окрему ідею.

З давніх часів хореографія починалася з наслідування реального життя. З часом вона навчилася зображати цілісність за допомогою однієї деталі чи штриха. Хореографія накопичила багату лексику та малюнки, побудову учасників, які мають зрозуміле всім значення і виконують конкретну функцію.

Порівняльний аналіз дозволяє зробити висновок, що хореографічні образи відрізняються різноманітністю, а їх створення вимагає використання певних методів і прийомів, зокрема:

- музика (характер, емоційний настрій, образна виразність);
- малюнок танцю (повинен передавати головну ідею, підпорядковану задуму хореографічного твору);
- лексика танцю (вираження характеру через інтонацію жестів, поз, рухів, міміки тощо);
- закони драматургії (експозиція, зав'язка, розвиток дії, кульмінація, розв'язка);
- сценічна майстерність;
- костюми та оформлення сцени (художня частина).

Під час постановки балетмейстер спочатку розповідає про зміст танцю, детально описуючи виконавцям характер, оточення та побут персонажів. Після цього танцівники знайомляться з переміщеннями та перестановками, що входять до танцю. Якщо якийсь рух викликає труднощі, його заздалегідь відпрацьовують. Потім розпочинається робота над самим танцем: виконавці освоюють малюнок, послідовність виходів і перебудов. Коли танець стає зрозумілим, настає найскладніший етап – детальне відпрацювання рухів, що вимагає творчого підходу до створення хореографічних образів [4].

Хореографічний образ є комплексним вираженням думок, почуттів, емоцій і характерів на сцені. Танці, насичені образним змістом, завжди мають глибокий фундамент. Вони правдиво передають почуття і ідеї. У

хореографічному мистецтві можна виокремити такі образи, як героїчний, ліричний, комедійний, трагічний, драматичний і гротесковий.

Аналізуючи різні джерела, ми встановили, що ліричний образ у хореографії тісно пов'язаний із ліричною формою танцю, яка виникла на основі злиття джазового танцю та балету. Ліричний образ не лише прекрасний і виразний, але й один з найприємніших у виконанні. Він відомий своєю явно вираженою передачею емоцій і уважним відстеженням настрою музичного супроводу. Для багатьох сучасних і постмодерністських танцюристів та хореографів це може бути недоліком, оскільки танець часто розглядається як самодостатній, без обов'язкового емоційного вираження чи музичного супроводу.

Ми визначили, що ліричний образ базується на техніках балету, контемпорарі і джазу. Часто він відображає і передає народно-сценічну хореографію і є менш суворим і вимогливим. Ліричний образ акцентує увагу на виразності танцівників, зосереджуючи менше уваги на точності рухів і більше на індивідуальному стилі, що дозволяє більшій кількості людей освоювати ліричні образи.

Зазвичай хореографія, що передає ліричні образи, орієнтована на плавні природні рухи, які переходять один в інший без значних зупинок чи моментів нерухомості. Ліричний образ у хореографії часто відображає сильні емоції, такі як любов або втрату любові, хоча також можуть бути представлені й інші емоції, як-от хвилювання та радість [7].

Ліричний образ у хореографії тісно пов'язаний із ліричним жанром (лірикою) і має близький зв'язок з музичним початком. У цьому образі музична складова переважає, і саме тут найбільше відчувається єдність між музикою і хореографією. Музична основа визначає структуру хореографії, що її супроводжує.

Ліричний образ акцентується на індивідуальних переживаннях, але хореографічний твір не повинен обмежуватися лише їх зображенням; він має створювати композиційну цілісність. Ліричний образ займає особливе місце в

хореографічному мистецтві, оскільки часто піднімає танець до найвищих вершин художньої виразності.

У нашому дослідженні особливу увагу слід приділити драматичним образам, які часто використовуються в хореографічних постановках. Драматичні образи тісно пов'язані з драматичним жанром (драма) і орієнтовані на дієву сторону, яка в них переважає. Хоча драматичний образ поступається ліриці, він синтезує різні якості та забезпечує ширше і багатше відображення дійсності. Зміст драматичного образу розкривається переважно через розвиток дії, що реалізується в сценарії, що пояснює його значну сюжетну наочність. Встановлено, що складніший сюжет веде до дроблення драматичного образу, який набуває пантомімічного характеру, залишаючи танцю лише незначні епізоди.

Наше дослідження зосереджене на героїчному образі. Так, теоретичні аспекти хореографічного героїчного образу охоплюють кілька ключових елементів, що визначають його сутність та специфіку, а саме:

- *сутність і призначення*: героїчний образ у хореографії відображає великі й значущі теми, що пов'язані з мужністю, відвагою, патріотизмом або історичними подіями. Він часто представляє ідеал героїчної особистості чи колективу, підкреслюючи їхні героїчні вчинки та боротьбу за вищі ідеали. Основне завдання героїчного образу – передати глядачеві силу і натхнення через танець;
- *музичний партнер*: музика грає критичну роль у створенні героїчного образу. Вона задає ритмічний пульс, що підтримує емоційний настрій і драматургію танцю. Часто використовується потужна, епічна музика з вираженим ритмом і масштабним звучанням, що підкреслює героїчний характер виступу;
- *танцювальна лексика і техніка*: хореографічний героїчний образ використовує специфічну танцювальну лексику, що включає в себе енергійні, могутні рухи та постійний динамізм. Може бути використана техніка акцентованих жестів, маршових рухів або

великих, розгорнутих форм, що підкреслюють масштабність і героїзм;

- *драматургія і сценічний конфлікт*: героїчний образ часто має чітко виражену драматургію, що включає конфлікт, розвиток дії та кульмінацію. У постановках можуть бути показані моменти боротьби, тріумфу, або боротьби за справедливість, що допомагає створити драматичний ефект і підтримує сюжетну лінію;
- *сценічні ресурси*: Для повного втілення героїчного образу важливими є сценічні ресурси, такі як костюми, декорації та освітлення. Костюми часто виконуються у стилі, що підкреслює велич і значимість персонажів, а декорації та освітлення можуть бути використані для створення відповідного героїчного настрою;
- *індивідуальність і колективність*: героїчний образ може бути представлений як через індивідуальні виступи, так і через колективні танці. Індивідуальні виступи часто підкреслюють особисту героїчну боротьбу, тоді як колективні танці демонструють єдність і спільну силу групи;
- *історичний та культурний контекст*: героїчний образ часто ґрунтується на історичних або культурних подіях і персонажах. Це може бути відображенням національної гордості, культурних традицій або відомих історичних героїв, що надає танцювальному твору додатковий культурний і емоційний контекст.

Таким чином, теоретичні аспекти героїчного образу в хореографії забезпечують глибоке і багатогранне розкриття героїчних тем через танець, музичний супровід, технічні прийоми та сценічні елементи.

Висновки до розділу 1

На основі використання широкого спектру наукових методів, таких як аналіз, синтез, узагальнення, систематизація та термінологічний аналіз, ми охарактеризували поняття героїчного образу в мистецтві. Доведено, «образ» представляє загальну категорію художньої творчості та є елементом або частиною художнього цілого і має самостійне існування та зміст. У контексті мистецтва поняття «образ» тісно пов'язане з терміном «художній». Ми розглядаємо художній образ як гармонію думки, почуття та майстерності, що виражається через форму відтворення, осмислення й переживання подій або явищ шляхом створення певних об'єктів. Підсумовуючи аналіз численних джерел, ми стверджуємо, що в хореографічному мистецтві художній образ тлумачиться як духовне явище, яке знаходить втілення через один або декілька рухів танцювальної композиції. Встановлено, що образ у хореографії створюється постановником, а виконавці виступають інструментом його реалізації.

Констатуємо, поняття героїчного образу в мистецтві відображає ідеалізовану постать, яка втілює високі моральні та етичні якості, такі як мужність, самопожертва, відданість і сила духу. Героїчний образ виступає символом боротьби за вищі цінності та досягнення великих цілей, надихаючи глядача або читача на переосмислення власних ідеалів. У різних видах мистецтва, даний образ набуває конкретної форми через відповідні засоби вираження – візуальні, літературні чи хореографічні, та стає важливим елементом духовного і культурного розвитку суспільства.

На основі загальнонаукових та конкретно-наукових методів дослідження було вивчено теоретичні аспекти хореографічного героїчного образу, а також висвітлено його складність і багатогранність, що формують основу для створення ефективних та значущих танцювальних постановок. Героїчний образ, як ключовий елемент хореографічного мистецтва, вимагає інтеграції кількох основних компонентів:

- *музична підтримка*: музика є фундаментальним елементом, що визначає емоційний тон і ритмічний пульс героїчного танцю. Потужна і епічна музика підкріплює героїчний характер і допомагає передати велич і драматургію;
- *танцювальна лексика*: хореографічний героїчний образ характеризується використанням потужних, енергійних рухів і технічних прийомів, що підкреслюють велич і драматизм. Ця танцювальна лексика важлива для виразного відображення героїчних тем;
- *драматургія і сюжет*: створення героїчного образу передбачає розгортання чіткої драматургічної структури, що включає розвиток дії та конфлікт, що дозволяє ефективно передати сюжет і підсилює драматичний ефект.
- *сценічні ресурси*: костюми, декорації та освітлення грають важливу роль у створенні героїчного настрою і підкріплюють загальну естетичну концепцію. Вони допомагають формувати візуальне сприйняття героїчних тем;
- *індивідуальність і колективність*: героїчний образ може бути представлений як через індивідуальні, так і через колективні виступи. Індивідуальні танці підкреслюють особисту боротьбу, тоді як колективні показують спільну силу і єдність;
- *історичний та культурний контекст*: включення історичних і культурних елементів надає героїчному образу додатковий культурний і емоційний вимір, що поглиблює його значення і зв'язок з аудиторією.

Отже, хореографічний героїчний образ є складним і багатограним явищем, яке вимагає чіткої інтеграції музичних, танцювальних і сценічних елементів.

РОЗДІЛ 2.

ГЕРОЇЧНИЙ ХОРЕОГРАФІЧНИЙ ОБРАЗ

У другому розділі окреслено виразні засоби створення героїчного хореографічного образу та охарактеризовано приклади втілення героїчного образу в сучасних хореографічних постановках.

2.1. Героїчний хореографічний образ: виразні засоби створення

У процесі створення хореографічної постановки, особливо героїчної, ключовим завданням для постановника стає передача атмосфери певної епохи через мистецькі засоби. Митець повинен через зображення конкретних подій або персонажів досягти узагальненого художнього вираження реальності. Це вимагає створення героїчного хореографічного образу.

Досліджено, що хореографія розробила цілу систему специфічних прийомів і засобів, які складають її художньо виразну мову, завдяки якій формується хореографічний образ, зокрема героїчний. Серед основних виразних засобів можна виділити:

- композиційний малюнок танцю;
- хореографічний текст;
- індивідуальність виконавця;
- сценографію хореографічної постановки.

Вважаємо за доцільне детальніше розглянути особливості зазначених виразних засобів хореографічного образу, які застосовуються для втілення героїчного сюжету, тематики та ідеї, тобто створення героїчного хореографічного образу. Варто підкреслити, що при створенні такого образу постановник має вміло керувати розташуванням і рухами виконавців на сцені. Іншими словами, необхідно враховувати і вміло вибудовувати малюнок танцю. При цьому малюнок танцю повинен підкорятися головній ідеї твору. Постановник має максимально використовувати всі доступні засоби для

досягнення найбільшої виразності задуму, розкриваючи образ, характер і настрій персонажів [9].

Можна зазначити, що різні побудови та перебудови на сцені мають певний психологічний вплив на глядача. Наприклад, стримане розгортання малюнку танцю, широкі рухи виконавців, що відображають силу, мужність і характер, викликають у глядача асоціації з національним духом або образом вільного народу. У цьому випадку малюнок танцю виступає ключовим засобом виразності для розкриття героїчного хореографічного образу.

Як і в будь-якій хореографічній композиції, у героїчних постановках драматургія номера передбачає розвиток малюнку танцю від простого до складного. Кожен новий малюнок повинен логічно продовжувати попередній, що приводить до кульмінаційного моменту, коли малюнок досягає свого найбільшого емоційного та виразного напруження.

Варто зазначити, що під час розмови людина то підвищує, то знижує голос, змінює інтонацію, уповільнює або прискорює мову. На письмі такі зміни виражаються за допомогою розділових знаків. Подібним чином і малюнок танцю розповідає свою історію, тому також має свої розділові знаки. Їхнє розташування визначається головним чином задумом постановника та драматургією номера. Іноді, зокрема у героїчних темах, коли потрібно передати тривогу, напруження або інші сильні емоції героя, постановник може різко змінити один малюнок танцю на інший. Таке рішення буде виправданим, оскільки відповідатиме його художнім завданням [14].

Можна впевнено сказати, що малюнок танцю безпосередньо залежить від музичного супроводу. Він має відображати характер, образ і стиль музики, а також бути тісно пов'язаним з її темпом і ритмом. У процесі розвитку танцю малюнок, подібно до музики, змінюється: то сповільнюється, то прискорюється. Як у музиці одна фраза плавно переходить в іншу, так і в танці один малюнок повинен природно змінювати інший. З початком нової музичної фрази починається й нова танцювальна фраза. Якщо в музиці відбувається

повторення або розвиток теми, постановник має відчутти це і відобразити у танці.

Музична форма та характер музики повинні отримати відповідне відображення через малюнок танцю. Наприклад, ліричний вальс потребує плавного, неквапливого малюнка, тоді як у мазурці доцільно використовувати швидкі та раптово змінювані рухи. У героїчних постановках малюнок повинен відображати чіткість і силу виконання. Це не означає, що один і той самий малюнок не може бути використаний в різних танцях. Наприклад, коло може з'явитися як у вальсі, так і в мазурці, але його характер буде різним завдяки виконанню. Важливу роль відіграє і темп, який визначає швидкість руху танцюристів на сцені.

Науковий підхід надає підстави стверджувати, що малюнок танцю в героїчних постановках може будуватися в кількох планах. Хореограф повинен уміти фокусувати увагу глядачів на основних персонажах або діях у потрібний момент. Це вимагає правильного розподілу малюнка на сцені, щоб другорядні елементи не відволікали, а підкреслювали головне. Під час репетицій корисно перевіряти побудову малюнка танцю з різних місць глядацької зали та, за необхідності, вносити корективи [20].

Таким чином, при створенні героїчного хореографічного образу і танцювальної композиції загалом, малюнок танцю повинен відповідати задуму постановки, її ідеї та музичному супроводу. Важливо звертати увагу на внутрішній характер і образ, ритмічні особливості темпу, структуру музичних фраз, а також національну специфіку танцю. При створенні героїчного образу балетмейстер повинен дотримуватися логіки розвитку малюнка танцю, прагнучи до його різноманітності та застосовуючи принцип контрасту в побудові композиції.

До виразних засобів, які використовуються для створення героїчного хореографічного образу, належить хореографічний текст. Він являє собою сукупність танцювальних рухів, жестів, поз і міміки. Окремі рухи та пози, що формують танець як художнє ціле, називаються хореографічною лексикою.

Вона виникла завдяки узагальненню та танцювальній інтерпретації людських рухів, поступово накопичувалася, вдосконалювалася та шліфувалася. Окремі елементи хореографічної лексики можуть нести певний образний зміст, бути виразними й яскравими. Хореографічний текст будується на послідовності та взаємозв'язку танцювальних рухів, жестів, міміки та поз [24].

Слід підкреслити, танцювальна мова для хореографічного твору є такою ж важливою, як і літературна мова для літературного твору. Через танцювальну мову передаються думки, почуття, розкриваються взаємини між людьми, характери персонажів та ідея твору. Постановник використовує рухи людського тіла так, як поет використовує слова. Знаходячи відповідні рухи, він поєднує їх, щоб передати думки та емоції героїв свого твору. Механічне поєднання рухів робить образ нечітким, а танець – беззмістовним. Як слова складаються з літер, а фрази – зі слів, так і танцювальні «слова» та «фрази» формуються з окремих рухів, що складають хореографічну композицію. Подібно до того, як літературна мова різних народів відрізняється, танцювальна мова також має національні особливості.

На розвиток танцювальної мови впливали побутові умови народу, його заняття, клімат тощо. Танцювальна мова ввібрала в себе характер народу, його темперамент і навіть соціальний та життєвий лад. Тому створювати хореографічний текст, що передає героїчний образ, доцільно в традиціях танцювальної культури того народу, про який йдеться у творі. Твір буде вдалим, якщо візуальний образ, створений танцем, буде відповідати музичному образу.

Варто підкреслити, що саме музика визначає хореографічне рішення та структуру танцювальної мови. Музичний ритм, мелодія і гармонія диктують, якими повинні бути рухи, як вони мають розвиватися та взаємодіяти на сцені. Постановник, у першу чергу, має відобразити у пластичному виконанні головну музичну тему і лейтмотив твору, передаючи основний зміст та емоційну атмосферу через рухи і композицію.

Однак хореографія не обмежується лише передачею головної музичної теми. Додаткові відтінки й нюанси, які постановник відчуває в музичному супроводі, особливо в оркестровці, повинні знайти відображення у другорядних планах танцю. Це можуть бути другий і третій рівні композиції, які створюють багатогранність хореографічного образу. Наприклад, солісти у танці виконують основну хореографічну тему, передаючи лейтмотив твору, а масовка або групові виконавці «акомпанують» їм, додаючи глибини та розширюючи художнє враження від танцю. Такі другорядні елементи не менш важливі, адже вони надають постановці багатошаровості й деталізації, підсилюючи головний задум твору.

Таким чином, хореографічна постановка повинна будуватися як гармонійна взаємодія між основною музичною темою та додатковими музичними відтінками, що допомагає створити об'ємну та емоційно-насичену картину на сцені [16].

В хореографічному творі кожен рух викликає наступний, утворюючи логічну та змістовну єдність, що розвивається як одна фраза. Постановник прагне підкреслити кульмінацію твору за допомогою хореографічних засобів. У випадку номеру без чітко визначеного сюжету, це може бути каскад технічно складних рухів, найцікавіший танцювальний малюнок, найбільша динаміка руху, вища емоційність виконання або інші балетмейстерські прийоми. Таким чином, можна стверджувати, що танцювальний текст тісно переплітається з драматичним розвитком і підпорядковується драматургічним законам.

Проте, часто в танці спостерігається надмірна складність рухів, що не несуть смислового навантаження. Виникає тенденція до використання технічних елементів як мети, а не як засобу вираження образу. Ефектні трюки часто включаються у всі номери, а схожі комбінації переносяться з однієї постановки в іншу. Останнє призводить до появи схожих танців. Хоча техніка сама по собі важлива, вона не повинна домінувати над сенсом і емоційним настроєм. Важливо, щоб кожен рух, поворот голови, обертання чи стрибок були виправдані задумом балетмейстера та відповідали образу постановки.

Сьогодні розрізняють кілька основних видів танцю: класичний, народний, бальний та сучасний. Кожен з них має сольну, ансамблеву та масову форми. Хоча окремі елементи танцювальної мови не несуть конкретного образного змісту самі по собі, вони мають певний потенціал для вираження, який реалізується у конкретному контексті танцю. Постановник не просто складає окремі рухи та фрази, а створює цілісну композицію з погляду змісту та драматургії. Вибір форми, жанрової спрямованості та кількісного складу визначається балетмейстером на початкових етапах роботи. Отже, хоча інші компоненти також важливі для створення героїчного хореографічного образу, танцювальний текст залишається ключовим елементом.

Хореографічний образ, зокрема героїчний, створюється балетмейстером, а його сценічним втіленням займається виконавець. Для успішної реалізації творчого процесу обидва учасники повинні бути висококваліфікованими і здатними до творчості. Найважливішою вимогою до виконавця є високий рівень володіння професійною технікою. Танець має відзначатися відмінною технічною підготовкою. Більше того, тіло танцюриста є основним інструментом для втілення сценічного образу, і він має віртуозно володіти тією мовою, якою він спілкується з глядачем [11].

Вважаємо, що для виконавця важливими якостями є працьовитість, здатність до самоаналізу, емоційність, музичність та виразність. Одного лише фізичного вдосконалення недостатньо; тіло повинно чутливо реагувати на всі нюанси емоційного стану. Щоб рухи були осмисленими, виразними і художньо значущими, артисту слід працювати над своїми психічними якостями. Всі ці елементи повинні поєднуватися у єдину цілісність змісту і форми, де чіткість та завершеність сценічної форми руху гармонійно поєднуються з емоційним і психологічним змістом, що формує загальний сенс хореографічних образів.

Для втілення людського образу і внутрішніх рис характеру на сцені важливу роль відіграють зовнішні дані та пропорції виконавця, оскільки сценічний образ передається через рухи тіла і міміку. Тому, вибір виконавців залежить від вимог ролі та її образного змісту. Якщо хореограф успішно

створить танцювально-мімічну партитуру, що відповідає обраному образу, артисту, який отримав даний хореографічний текст, слід ретельно вивчити його, щоб технічні аспекти не відволікали від роботи над художньою частиною.

Наступний етап полягає у вживанні в образ і його перетворенні через пластичну виразність тіла та обличчя, щоб створити сценічний образ. При створенні героїчного хореографічного образу балетмейстер і виконавці повинні особливо зосередитися на сольних партіях. Майстерно виконаний образ стає другим «Я» виконавця. Танцівник вкладає в танець своє розуміння характеру героя і загального сенсу, надаючи хореографічному тексту свого індивідуального відтінку.

У порівнянні з оперою чи концертом, де публіка може бути впевнена, що співаки та оркестр виконують партитуру композитора, або драматичним театром, де актори відтворюють текст п'єси, у хореографії публіка не завжди знає, чи є конкретна варіація результатом роботи хореографа, компромісом між ним і танцівником, або навіть новаторським внеском самого виконавця.

Особливу увагу при створенні героїчного хореографічного образу слід приділити сценографії. Танець завжди є видовищем, що вимагає образотворчого оформлення – сценографії. Це включає костюми, аксесуари, реквізит, грим і зачіски виконавців, а також технічні аспекти сцени, такі як декорації, освітлення та звуковий супровід. Найголовніше, щоб всі ці елементи максимально розкривали зміст хореографічного твору [33].

Важливо враховувати таку особливість хореографічного твору, як його короткочасність на сцені. Тому, одним з основних завдань оформлення танцю є концентрація виразних засобів, щоб за кілька хвилин справити враження на глядача завдяки яскравості, гармонії музики та ідеї постановки.

Оформлення танцю, що має героїчну тематику, починається з розробки сценічних костюмів. Правильно виконані костюми допомагають виконавцям створити чіткий і виразний образ. Костюми повинні не лише відображати соціально-історичні, національні та індивідуальні особливості персонажів, але й бути легкими та зручними для танцю, підкреслюючи рухи. Аксесуари, такі як

квіти, головні убори та взуття, не є просто прикрасами, а працюють на створення і підкреслення окремого образу.

Для втілення героїчного хореографічного образу важливо ретельно підбирати реквізит. Грим та зачіски також повинні відповідати стилю та характеру персонажа. Декоративне оформлення танцю може варіюватися, але його основне завдання – створення відповідної обстановки та атмосфери для танцювальної дії. Декорації мають підтримувати розвиток танцювальної дії, відповідати специфічним умовам хореографії, але при цьому не заважати рухам танцюристів, залишаючи сцену вільною для виконання.

Світлове оформлення, також, відіграє важливу роль у створенні героїчного хореографічного образу. З розширенням та використанням нової освітлювальної техніки можливості світла постійно зростають. Освітлювач може не лише доповнити, але й замінити декоратора, особливо при використанні контрастного освітлення або 3D-проекції. Тому сценографу слід досягти єдності всіх компонентів образотворчих рішень. Постановнику потрібно знайти баланс у сценічному оформленні, щоб всі елементи – костюми, грим, музика, декорації, світло – зливалися в єдину гармонію, яка допоможе глядачеві сприймати сценічну подію як цілісне враження.

Таким чином, малюнок танцю, хореографічний текст, індивідуальність виконавця, а також сценографія хореографічної композиції виступають основними виразними засобами створення героїчного хореографічного образу.

2.2. Приклади втілення героїчного образу в сучасних хореографічних постановках

Тема героїчного образу завжди займала важливе місце в мистецтві, і хореографія не є винятком. У сучасних хореографічних постановках означений образ продовжує розвиватися, адаптуючись до викликів і тематики нашого часу. Героїчні образи, що відображають силу, відвагу та боротьбу, знаходять своє відображення у танцювальних композиціях, які стають втіленням людської стійкості, патріотизму та моральних цінностей. Сучасні хореографи використовують різноманітні виразні засоби – від класичних прийомів до новітніх технік контемпорарі та перформансу, щоб створити яскраві й глибокі образи героїв.

Розглядаючи приклади втілення героїчного образу у сучасних хореографічних постановках, вважаємо за вагоме звернутись до аналізу героїчних образів у творчості Національного заслуженого академічного ансамблю танцю України імені Павла Вірського.

Зауважимо, творчість Національного заслуженого академічного ансамблю танцю України імені Павла Вірського є унікальним зразком збереження національної культури та її героїчного духу через хореографічне мистецтво. Героїчні образи, створені в репертуарі ансамблю, відображають не тільки історичні події та національні подвиги, але й відтворюють ідею сили, волі та патріотизму українського народу.

Героїчні образи в творчості ансамблю нерозривно пов'язані з українською історією та боротьбою за незалежність. Ансамбль Вірського створює танцювальні композиції, які передають дух національного спротиву, гідності та мужності українців. Ключовими елементами таких композицій є реконструкція історичних подій і відтворення героїчних постатей, таких як козаки, воїни часів визвольних змагань, захисники рідної землі.

Національний заслужений академічний ансамбль танцю України імені Павла Вірського є яскравим прикладом того, як народне мистецтво може

розвиватися, зберігаючи свою автентичність і водночас адаптуючись до вимог сучасної сцени. Хореографічна мова ансамблю вирізняється своєю оригінальністю та багатством виразних засобів, що дозволяють створювати насичені, динамічні й технічно складні постановки. Основними елементами виразних засобів ансамблю є малюнок танцю, ритміка, пластика рухів, акторська гра та сценографія, кожен з яких відіграє важливу роль у формуванні унікального стилю колективу.

Один із ключових виразних засобів ансамблю – це складний малюнок танцю, який демонструє не лише технічну майстерність танцівників, а й композиційну гармонію групових і сольних номерів. Павло Вірський завжди приділяв увагу не лише красі окремого руху, але й загальному малюнку на сцені, де кожен танцівник є частиною великого полотна, що постійно змінюється. Така побудова дозволяє ансамблю створювати масштабні, візуально насичені сцени, які викликають захоплення у глядача.

Нами було встановлено, музика є важливим аспектом хореографічної мови ансамблю. Вірський вміло поєднував народну музику з сучасними аранжуваннями, що дозволяло надати нове звучання традиційним мотивам. Чітка відповідність ритму музичного супроводу й рухів танцівників створює відчуття синхронності та динаміки, що є характерною рисою ансамблю. Використання музичних інструментів, властивих українському фольклору, таких як бандура, цимбали, сопілка, додає постановкам колориту і глибини.

Пластика рухів ансамблю базується на народних танцювальних традиціях, зокрема на козацьких, гуцульських, бойківських та інших регіональних стилях. Вірський розширив даний арсенал, доповнивши його елементами балету, що дозволило підвищити технічний рівень виконання і вивести український танець на світовий рівень. Танцівники демонструють надзвичайну гнучкість, силу та витривалість, виконуючи акробатичні трюки, стрибки, швидкі обертання, водночас зберігаючи легкість і грацію, притаманну народним танцям.

Однією з відмінних рис ансамблю є акторська гра виконавців. Кожен танцівник у процесі виступу не просто виконує технічні рухи, а втілює певний образ. Акторська майстерність дозволяє створювати багатогранні персонажі, що передають емоційний стан, характер і навіть історію. Від ліричних образів до героїчних, кожна постановка сповнена глибокими емоціями, що робить виступи ансамблю не лише технічно досконалими, але й драматично насиченими.

Сценографія і костюми є невід'ємною частиною виразних засобів ансамблю. Костюми, натхненні українським національним одягом, виконані з ретельною увагою до деталей. Яскраві вишиванки, широкі шаровари, плахти, вінки та хустки не лише додають автентичності, але й підкреслюють динаміку рухів, стаючи частиною загальної композиції танцю. Сценічне оформлення, яке часто включає традиційні елементи побуту або пейзажів, допомагає створити атмосферу, що доповнює емоційний і символічний зміст вистав.

Констатуємо, героїчні образи втілюються через багаті національні вбрання: вишиванки, широкі шаровари, козацькі шапки та інші елементи традиційного одягу. Такі костюми не лише підкреслюють етнічну ідентичність, але й надають танцювальним постановкам величного вигляду. Важливою є і сценографія, яка включає як музичний супровід, так і декоративні елементи, що створюють відповідну атмосферу і доповнюють героїчний образ [41].

Зауважимо, кожен виконавець в ансамблі має важливу роль у створенні героїчних образів. Індивідуальна майстерність танцівників дозволяє передати емоційний стан персонажів, їхній патріотизм, хоробрість і готовність до самопожертви. Важливо, що ансамбль працює не лише над фізичними аспектами виконання, а й над передачею внутрішнього стану героїв через акторську гру, міміку та жести.

Звертаючись до репертуару ансамблю можемо стверджувати, «Запорожці», «Гопак» є яскравими прикладами героїчного хореографічного образу. Обидва танці відображають образи відважних козаків, які символізують непереможний дух українського народу. Зазначені постановки вирізняються

високим рівнем емоційної насиченості, технічної майстерності та динамічних рухів, що підкреслюють героїзм персонажів.

Постановка «Запорожці» є одним із найяскравіших творів у репертуарі Національного заслуженого академічного ансамблю танцю України імені Павла Вірського. Дана хореографічна композиція втілює образи українських козаків, символізуючи героїзм, мужність і патріотизм, які пронизують історію України. Виконання цього танцю стало не лише візитною карткою ансамблю, а й хореографічним шедевром, що підкорив серця глядачів у всьому світі.

Постановка відсилає до славної історії Запорізької Січі та козацьких традицій, які глибоко вкорінені в українську національну ідентичність. Козацтво втілює образ захисників рідної землі, хоробрих воїнів і справжніх патріотів. Павло Вірський втілює такі ідеї через хореографію, використовуючи елементи народного танцю, які в минулому виконувалися саме під час бойових маршів або святкувань на Січі. Танцювальні рухи відтворюють епічні битви, бойовий дух і братерство козаків, підкреслюючи їхню силу і відвагу.

«Запорожці» відзначаються широкою амплітудою рухів і динамічними композиціями, що створюють враження сили й монументальності. Вірський використовував виразні засоби, які підкреслюють героїчний характер козаків: це і стрибки, і швидкі обертання, і чітка синхронність рухів, що символізують дисципліну та єдність воїнів. Танцівники демонструють вражаючу фізичну підготовку, виконуючи складні акробатичні елементи, що вимагають витривалості та точності.

Важливим компонентом є малюнок танцю, де козаки рухаються у формаціях, що нагадують бойові побудови, символізуючи військову організованість. Чітка структура та синхронність рухів підсилюють відчуття сили колективу, який рухається як одне ціле. Водночас окремі виконавці мають можливість проявити свою індивідуальність, виконуючи соло, що додає танцю емоційної насиченості.

Музика до «Запорожців» є важливою складовою, що підсилює емоційний вплив постановки. Використання маршового темпу створює

атмосферу героїзму та піднесеності. Мелодії, що спираються на козацькі музичні традиції, підкреслюють національний характер і надають танцю особливого колориту. Енергійний ритм підтримує високий темп рухів і акцентує увагу на динамічних моментах постановки.

У хореографічній постановці костюми відіграють важливу роль у створенні історичної достовірності й автентичності. Яскраві козацькі костюми, включаючи традиційні шаровари, червоні пояси, вишиті сорочки та шапки, не лише відтворюють образи минулого, але й підкреслюють динамічність рухів. Кожен елемент одягу працює на загальний образ – широкі шаровари додають розмаху під час стрибків, а червоні пояси символізують бойову готовність і звитягу.

Зауважимо, сценографія постановки мінімалістична, оскільки акцент робиться на самих танцівниках і їхній взаємодії з простором. Використання сценічного майданчика продумане таким чином, щоб підкреслити колективну силу та єдність козаків. Хоча більшість хореографічної композиції зосереджена на групових номерах, особлива увага приділяється також сольним виступам. Останнє дозволяє танцівникам проявити свою майстерність, водночас залишаючись частиною загального ансамблю. Індивідуальні сольні партії підкреслюють особисту хоробрість і відвагу кожного козака, роблячи постановку насиченою та багатогранною [4].

Отже, «Запорожці» у виконанні Національного заслуженого академічного ансамблю танцю України імені Павла Вірського є однією з найкращих хореографічних постановок, що демонструє героїчний дух і національну самобутність українського народу. Використання багатих виразних засобів, динамічна хореографія, історична достовірність та емоційна насиченість роблять даний танець унікальним явищем у світовій хореографії. Він не лише зберігає національні традиції, а й інтегрує їх у сучасне мистецтво, створюючи потужний культурний спадок для майбутніх поколінь.

Однією з найвідоміших та найпопулярніших постановок в українському хореографічному мистецтві є «Гопак» у виконанні Національного заслуженого

академічного ансамблю танцю України імені Павла Вірського. Постановка відображає дух українського народу, поєднуючи історичну традицію з майстерним художнім втіленням. «Гопак» у виконанні ансамблю Вірського є символом української культури та зразком високої хореографічної майстерності.

Констатуємо, «Гопак» є танцем, глибоко вкоріненим в українську національну традицію. Спочатку це був козацький танець, що виконувався після бойових перемог або під час святкувань. Його характерні риси – це свобода, сміливість і мужність, які відображаються у виконанні танцю. Павло Вірський зумів підняти народний танець до рівня сценічного мистецтва, зберігши його автентичність та національний дух, але водночас надавши йому нових форм та технічної складності.

Постановка «Гопака» у виконанні ансамблю Вірського вирізняється складною хореографією та багатством виразних засобів. Основу танцю складають енергійні рухи, такі як стрибки, обертання, акробатичні елементи та козацькі присідання. Вірський застосував техніку синхронного виконання, де танцівники виконують різноманітні рухи в унісон, що створює відчуття потужності та гармонії [17].

Танцювальні елементи відзначаються широкою амплітудою та чіткістю рухів, які підкреслюють фізичну витривалість танцівників. Характерна особливість «Гопак» – це різноманітність стрибків, що вимагають від виконавців неабиякої майстерності. Акробатичні трюки, як-от «розніжка» або «повітряні оберти», стали візитною карткою ансамблю.

У «Гопаку» важлива роль належить як груповим, так і сольним номерам. Хореографічна композиція надає можливість окремим танцівникам демонструвати свою індивідуальну майстерність і харизму. У сольних партіях танцівники виконують складні акробатичні елементи та імпровізаційні моменти, що підкреслюють їхню фізичну підготовку, спритність та емоційний настрій. Так, кожен танцівник вносить власний внесок у виконання, передаючи емоційний зміст танцю – радість, гордість за свій народ, свободу та відвагу.

Виконавці також демонструють взаємодію між собою, створюючи атмосферу змагання та співдружності, що притаманно козацькому духу.

Музика до «Гопака» є невід'ємною частиною танцювальної композиції. Вона базується на народних українських мелодіях, що вирізняються швидким темпом та ритмічністю. У музиці часто використовуються традиційні інструменти, такі як бандура, сопілка, цимбали, що додає особливого колориту постановці. Енергійний і піднесений музичний супровід гармонійно поєднується з динамікою танцю, підтримуючи загальний ритм та емоційний заряд постановки.

Костюми в «Гопаку» є важливим компонентом виразності танцю. Чоловічі костюми включають широкі червоні шаровари, вишиті сорочки та пояси, що символізують традиційний одяг козаків. Жіночі костюми підкреслюють жіночу грацію і ніжність, хоча і втілюють силу й витривалість, притаманні українським жінкам. Яскраві кольори костюмів роблять постановку візуально привабливою, а елементи вбрання – такі як пояси та вишиті сорочки – не лише передають національний дух, а й додають динаміки рухам танцівників.

Зазначимо, «Гопак» є не просто хореографічною постановкою, а символом української національної ідентичності. Танцювальна композиція виражає історичний досвід українців, їхню волю до свободи, незалежності та єдності. У виконанні ансамблю Вірського «Гопак» набуває додаткового значення як символ культурної спадщини, що поєднує минуле та сучасне. Постановка справила значний вплив на розвиток української хореографії і стала еталоном для інших ансамблів. Виконання «Гопака» вражає своєю динамікою, технічною досконалістю та емоційною насиченістю, завойовуючи захоплення глядачів не лише в Україні, але й у всьому світі.

Отже, героїчні образи в творчості Національного заслуженого академічного ансамблю танцю України імені Павла Вірського є потужним засобом передачі національної ідеї, патріотизму та історичної пам'яті. Поєднання технічної майстерності, сценографії, виразних засобів і індивідуальності виконавців робить дані образи невід'ємною частиною

української культурної спадщини, здатною надихати глядачів на глибоке усвідомлення героїчного минулого народу.

Доведено, героїчний образ завжди займав важливе місце в мистецтві, від давніх епічних поем до сучасного кінематографа. У балеті, з його здатністю передавати емоції та характери через рух і танець, героїчний образ набуває особливої глибини. Сучасні балетні постановки продовжують розвивати ідею героїзму, відтворюючи не лише традиційні образи героїв із міфів і легенд, але й нових героїв, які відображають сучасні суспільні виклики. Балет стає дзеркалом героїчних звершень, втілених в емоційній і фізичній мові танцю, що має сильний вплив на глядача [28].

Класичні балети, такі як «Спартак» Арама Хачатуряна або «Дон Кіхот» Людвіга Мінкуса, містять образи героїв, які стали канонічними. У цих постановках героїзм був тісно пов'язаний із ідеалами боротьби за справедливість, захисту пригноблених та вірності своїм ідеалам. Технічна складність рухів у поєднанні з драматизмом історії дозволяла створити багатопланові образи героїв, що вражають силою духу та відвагою.

У сучасних балетах героїчний образ зазнає трансформації. На перший план виходить не лише фізична сила чи подвиги, але й внутрішній героїзм, моральна боротьба та особисті випробування персонажів. Балет стає засобом вираження складних соціальних та політичних питань, таких як права людини, екологічні кризи або боротьба з внутрішніми страхами.

У сучасних балетних постановках хореографи використовують різноманітні техніки для створення героїчного образу. Одним із важливих аспектів є технічна майстерність танцівників, яка підкреслює силу й витривалість героїв. Складні стрибки, потужні підтримки, акробатичні елементи – усе це дозволяє візуально передати фізичну силу героя. Водночас пластичність рухів та емоційна виразність додають глибини, розкриваючи внутрішній світ персонажа.

Використання сучасних технологій також грає важливу роль у створенні героїчного образу. Сучасні балети активно застосовують світло, відео-проекції

та інтерактивні декорації для підсилення драматизму сцен. Останнє дозволяє занурити глядача в атмосферу епічної події, що розгортається на сцені, і водночас підкреслити важливість моменту в житті головного героя.

Однією з яскравих сучасних постановок, що втілює героїчний образ, є балет «Нурєєв» Юрія Посохова. Даний твір не тільки віддає шану одному з найвеличніших танцівників ХХ століття – Рудольфу Нурєєву, але й розкриває його внутрішню боротьбу та героїзм у житті й кар'єрі. Постановка підкреслює складність особистості, яка наважилася протистояти радянському режиму й змінити своє життя заради мистецтва. Героїзм тут виявляється не у фізичній боротьбі, а у внутрішньому протистоянні системі та власним страхам [9].

У сучасних балетах героїзм часто виходить за межі традиційного уявлення про героїчні вчинки. Це не лише боротьба за зовнішні цінності, але й протистояння власним страхам, невпевненості та самотності. Як наслідок, балетні постановки демонструють внутрішню боротьбу героїв, що відчують розкол між власними бажаннями та обов'язком перед суспільством. У цих творах хореографи зосереджуються на психологічних аспектах героїзму, розкриваючи складність людської природи.

Героїчні образи в сучасному балеті мають важливий символічний характер. Вони стають метафорами для внутрішньої сили людини, боротьби за правду та справедливість у світі, що постійно змінюється. Глядачі, спостерігаючи за драматичними подіями на сцені, отримують можливість співпереживати героям і переосмислити власне уявлення про героїзм. Відображення героїчного образу через танець дозволяє передати емоції, які важко виразити словами, що робить балет унікальним засобом передачі глибоких смислів.

Отже, сучасні балетні постановки продовжують розвивати й переосмислювати героїчний образ, додаючи йому нових вимірів та сенсів. Героїзм більше не обмежується фізичною силою або перемогами на полі бою. Він охоплює моральні й особисті виклики, з якими стикається кожна людина. Завдяки багатству виразних засобів, технічній досконалості танцівників і

використанню сучасних технологій, балет залишається одним із найбільш потужних і впливових способів відображення героїчного образу в сучасному мистецтві.

Висновки до розділу 2

Аналізуючи проблему героїчного образу в хореографічному мистецтві та застосовуючи різноманітні наукові методи дослідження, ми довели, що створення хореографічної композиції з героїчним образом передбачає, насамперед, відтворення атмосфери відповідного часу та місця.

Встановлено, що героїчний хореографічний образ формується через специфічні виразні засоби, такі як композиція танцю, хореографічний текст, індивідуальність виконавців та сценографія. Малюнок танцю визначає розташування і переміщення виконавців на сцені, а в героїчних композиціях він акцентує увагу на чітких та сильних аспектах виконання.

Хореографічний текст, що включає різноманітні танцювальні рухи, жести, пози та міміку, є ключовим елементом у створенні героїчного образу. Важливість цього образу підкреслюється індивідуальністю виконавців, які втілюють задум хореографа. Сценографія хореографічної композиції допомагає розкрити зміст, тему та ідею героїчного образу за допомогою костюмів, аксесуарів, реквізитів і гриму. Технічне оснащення сцени, зокрема освітлення, декорації та музичне оформлення, також відіграє важливу роль у створенні повноцінного образу.

Аналіз героїчних образів у творчості Національного заслуженого академічного ансамблю танцю України імені Павла Вірського та відображення героїчного у сучасних балетних постановках виявляє спільну мету – передати ідею сили, волі та духовної стійкості через виразну мову танцю. У творчості ансамблю Вірського героїчні образи нерозривно пов'язані з національними традиціями, історичними подіями та патріотичним духом українського народу. Складні хореографічні рішення, акробатичні елементи та яскраві костюми

підкреслюють величність і героїзм українських воїнів, зокрема козаків, через фольклорні мотиви, збережені та піднесені до сценічного мистецтва.

Водночас сучасні балетні постановки розширюють межі героїчного образу, додаючи до традиційних уявлень про фізичну силу та відвагу психологічні та моральні аспекти. Героїзм тут може проявлятися не лише в боротьбі за зовнішні цінності, але й у внутрішньому протистоянні, особистих кризах і соціальних конфліктах. Сучасні хореографи активно використовують технології, символізм та глибоку акторську майстерність, щоб створити багатогранні героїчні образи, що відображають виклики сьогодення.

Таким чином, як творчість ансамблю Вірського, так і сучасні балетні постановки демонструють, що героїчний образ у танці – це не лише історія про подвиги минулого, але й актуальний спосіб дослідження людської сили та стійкості перед викликами сьогодення.

Отже, вивчення героїчного хореографічного образу надало можливість окреслити виразні засоби створення героїчного хореографічного образу та розглянути приклади втілення в сучасних хореографічних постановках.

ВИСНОВКИ

Дослідження зосереджене на проблемі героїчного образу в хореографічному мистецтві. Узагальнення результатів підтверджує, що всі поставлені завдання були успішно виконані, а мета досягнута. Основною темою дослідження є аналіз героїчного образу в хореографії.

Результати проведеного теоретичного дослідження надали можливість сформулювати наступні висновки:

1. Розглядаючи поняття героїчного образу в мистецтві ми встановили, останній є уособленням високих моральних і духовних якостей, які проявляються через силу, відвагу та самопожертву. У мистецтві героїчний образ часто представляє ідеалізованого персонажа, що надихає на подвиги або боротьбу за справедливість. У хореографії даний образ втілюється через пластику тіла, динаміку рухів і емоційний вираз танцю, що дозволяє передати внутрішню силу та духовну велич героя без слів. За допомогою танцювальної мови героїчний образ розкривається в контексті драматичних подій і боротьби, підкреслюючи емоційну глибину та естетичну цінність хореографічного твору.

2. З'ясувавши теоретичні аспекти другого завдання нашого дослідження нами було встановлено, героїчний образ у хореографії є складним і багатогранним явищем, що охоплює кілька ключових аспектів, зокрема *сутність і призначення* (героїчний образ відображає теми мужності, відваги і патріотизму, підкреслюючи героїчні вчинки особистості або колективу. Він має на меті передати глядачеві силу і натхнення через танець), *музичний партнер* (музика є критично важливою для створення героїчного образу, задаючи ритмічний пульс і підкреслюючи драматургію танцю. Потужні та епічні музичні композиції допомагають підкреслити героїчний характер виступу); *танцювальна лексика і техніка* (героїчний образ використовує специфічну танцювальну лексику, яка включає енергійні і могутні рухи. Техніка може включати акцентовані жести, маршові рухи та великі, розгорнуті форми, що відображають масштабність і героїзм), *драматургія і сценічний конфлікт*

(хореографічний героїчний образ часто має виражену драматургію, що включає конфлікт, розвиток дії та кульмінацію. Сценічні постановки можуть зображати боротьбу, тріумф або боротьбу за справедливість, створюючи драматичний ефект і підтримуючи сюжет), *сценічні ресурси* (костюми, декорації та освітлення грають важливу роль у втіленні героїчного образу. Костюми підкреслюють велич і значимість персонажів, а декорації та освітлення допомагають створити відповідний героїчний настрій), *індивідуальність і колективність* (героїчний образ може бути представленим як через індивідуальні, так і через колективні виступи. Індивідуальні танці часто підкреслюють особисту боротьбу, тоді як колективні виступи демонструють єдність і спільну силу), *історичний та культурний контекст* (героїчний образ часто базується на історичних чи культурних подіях і персонажах, що додає танцювальному твору додатковий культурний і емоційний контекст).

3. Окреслюючи виразні засоби створення героїчного хореографічного образу, було встановлено, що ключову роль відіграють композиція танцю, хореографічний текст, особистість виконавця та сценографія. З'ясовано, що саме малюнок танцю визначає розташування і переміщення виконавців на сцені. Хореографічний текст, який включає різноманітні танцювальні рухи, сприяє формуванню героїчного образу. Індивідуальність виконавців слугує засобом для його вираження, а сценографія додає йому глибини та фундаментальності.

4. Охарактеризувавши приклади втілення героїчного образу в сучасних хореографічних постановках нами було встановлено, героїчний образ у творчості Національного заслуженого академічного ансамблю танцю України імені Павла Вірського та в сучасних балетних постановках виявляє спільний принцип – через танець передати ідею сили, волі та духовної стійкості. У роботах ансамблю Вірського («Запорожці», «Гопак») героїчні образи глибоко вкорінені в національних традиціях і історичних подіях, відзначаючись складними хореографічними рішеннями, акробатичними елементами та яскравими костюмами, які підкреслюють велич і патріотизм українських героїв.

Аргументовано, сучасні балетні постановки («Спартак», «Дон Кіхот», «Нурєєв») у свою чергу, розширюють поняття героїзму, включаючи психологічні та моральні аспекти поряд з фізичними. Героїчні образи тут проявляються не тільки в боротьбі за зовнішні цінності, але й у внутрішніх конфліктах, особистих кризах і соціальних проблемах.

Проведене дослідження не охоплює всі аспекти проблеми героїчного образу в хореографічному мистецтві і підкреслює потребу в подальшій розробці теми, зокрема в таких перспективних напрямках, як роль музичного матеріалу у створенні хореографічного образу та використання лексики як інструмента для передачі образу в хореографії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бернадська Д. П. Сучасна хореографія в контексті синтезу мистецтв. *Актуальні питання гуманітарних наук*, 2013. № 7. С. 78 – 86.
2. Бернадська Д. П. Феномен синтезу мистецтв в сучасній хореографії: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. мистецтвознавства: 17.00.01. Київ, 2005. 20 с.
3. Бігус О. Народно-сценічна хореографія Прикарпатського регіону : монографія. Київ, 2015. 182 с.
4. Білаш П. Балетмейстерське мистецтво і становлення української сценічної хореографії у контексті розвитку європейської художньої культури 10–30-х років XX століття: автореф. дис. канд. мистецтвознавства. Київ, 2004. 18 с.
5. Бойко О. Хореографічний образ як втілення національно-художнього мислення. *Наука і освіта: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* Дніпропетровськ, 2005. С. 18-19. .
6. Бойко О. Художній образ в українському народно-сценічному танці: автореф. дис...канд. мист. Київ, 2008. 19 с.
7. Види танців, форми, жанри. URL: <https://vseosvita.ua/library/vidi-tanciv-formi-zanri-176783.html> .
8. Все про танець (довідник). URL: http://prolisok.org/uploads/korotkov_tarakanova_vse_pro_tanec.pdf .
9. Гуляєва О. Виразні можливості сценічного простору у створенні хореографічної постановки. *Тенденції розвитку сучасної хореографії: матеріали II Міжнар. наук.- практ. семінару* (27 – 28 листопада 2010 р., Луганськ). Луганськ : Вид-во ЛДІМК, 2010. С. 19 – 22.
10. Дубник И. Специфика художественной образности в хореографическом искусстве: дис. ...канд. филос. наук. Минск, 1984. 191 с.
11. Енська О., Максименко А., Ткаченко І. Композиція танцю та мистецтво балетмейстера. Суми : ФОП Цьома С.П., 2020. 157 с.

12. Енциклопедичний словник. URL: <https://slovnyk.ua/> .
13. Енциклопедія культурології. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=51500 .
14. Естетична характеристика мистецтва хореографії. Виразальні засоби хореографії. Напрямки хореографії. URL: <https://naurok.com.ua/estetichna-harakteristika-mistectva-horeografi-virazhalni-zasobi-horeografi-napryamki-horeografi-171095.html> .
15. Казин А. Художественный образ и реальность: опыт эстетико-искусствоведческого исследования. 1985. 120 с.
16. Кіндер К. Семантика пластичних символів народної танцювальної культури українців : дис...канд. мист. Київ, 2007. 179 с.
17. Кіндер К. Танець як знаково-символічний комплекс. *Вісник КНУКіМ. Серія «Мистецтвознавство»*, 2002. Вип. 7. С. 49–55.
18. Кіптілова Н. Вплив творів образотворчого мистецтва на створення хореографічних образів. URL: <https://kultart.lnu.edu.ua/> .
19. Колногузенко Б. Види мистецтва та хореографії. Харків, 2009. 196 с.
20. Колногузенко Б. Хореографічна композиція. Харків, 2018. 208 с.
21. Колосок О. Пошуки образного рішення хореографічної композиції. Київ, 2017. 18 с.
22. Король А. Жіночі образи в українських балетах : автореф. дис...канд. мист.. Київ, 2019. 20 с.
23. Кривохижа А. Гармонія танцю. Київ, 2003. 180 с.
24. Легка С. Традиції народної культури в українській хореографії. Питання культурології. Київ : КНУКіМ, 2001. Вип. 17. С. 28 – 36.
25. Лісовська Н., Трощенко В. Втілення музично-хореографічного образу в сюжетному танці. *Актуальні питання мистецької освіти та виховання*, 2018. Вип. 2 (12). С. 217 – 226.
26. Максименко Ю., Синецький Д. Теоретичні засади пізнання художнього образу. *Психологія мистецтва*, 2009. № 4. С. 181 – 186.

27. Мирошніченко А. Я. Теоретичні аспекти хореографічного образу. *Мистецькі пошуки*, 2022. Вип. № 1 (15). С. 30 – 34.
28. Мирошніченко А. Я. Етапи створення хореографічного образу. *Проблеми мистецько-педагогічної освіти: здобутки, реалії та перспективи: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (18-19 травня 2022, Суми)*. Суми, 2022.
29. Мирошніченко А. Я. Хореографічний образ. *Культура і мистецтво: актуальні дискурси: матеріали II Студентської наукової конференції (1 листопада 2022, Суми)*. Суми, 2022. С. 14 – 15.
30. Музично-хореографічна форма та зміст у народно-сценічному танці. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/culture/10585/> .
31. Нагай Б. Сутність художнього образу в музичному мистецтві. *Актуальні питання гуманітарних наук*, 2017. Вип. 17. С. 93 – 100.
32. Опанасюк О. Онтологічні аспекти структури художнього образу. *Збірник наукових праць з філософії, психології, мистецтвознавства, культурології, педагогіки та філософської освіти*, 2008. № 1. С. 49 – 62.
33. Опанасюк О. Структурна феноменологія і типологія форм художнього образу: автореф. дис. канд.техн. наук. Національна музична академія України ім. П. І. Чайковського. Київ, 2005. 20 с.
34. Павлюк Т. С. Характеристика розвитку системи засобів виразності мистецтва бального танцю. *Тенденції розвитку сучасної хореографії: матеріали II Міжнар. наук.- практ. семінару (27 – 28 листопада 2010 р., Луганськ)*. Луганськ : Вид-во ЛДІМК, 2010. С. 66 – 69.
35. Плахотнюк О. Виховний та мистецький вплив сучасного хореографічного мистецтва на розвиток творчих здібностей молоді: тенденції та перспективи розвитку. Львів: ЦТДЮГ, 2014. 45 с.
36. Савчин Л. Хореографічне мистецтво у культурно-освітньому просторі України. *Вісник Львівського університету. Серія: Мистецтвознавство*, 2014. Вип. 14. С. 296–303.

37. Салій В. Сутність художнього образу та особливості його прояву в музичному мистецтві. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Дрогобич: Посвіт, 2013. № 5. С. 126 – 133.

38. Світ хореографічного мистецтва. URL: <https://locnt.com.ua/home/novini/656-svimistetstva.html> .

39. Семенова Н. Особливості втілення видатними українськими балеринами хореографічних образів національних балетних вистав ХХ ст. *Театральне, кіно-, телемистецтво, хореографія*, 2012. Вип. 39. URL: https://ic.ac.kharkov.ua/nauk_rob/nauk_vid/rio_old_2017/ku/kultura39/26.pdf .

40. Стародубець Г. А. Єдність психологічного та сценічного простору як передумова творення художнього образу. *Тенденції розвитку сучасної хореографії: матеріали II Міжнар. наук.- практ. семінару* (27 – 28 листопада 2010 р., Луганськ). Луганськ : Вид-во ЛДІМК, 2010. С. 78 – 83.

41. Степанюк І. Хореографічна культура як органічний складник духовного життя особистості. *Естетика та філософія мистецтва*. Волинь, 2014. № 15. С. 177–180.

42. Ткаченко І.О, Ши Цзясін. Військові танці як втілення героїчного образу в хореографічному мистецтві. *Мистецькі пошуки*, № 1 (19). С. 231 – 237.

43. Удяк Г. Художній образ як центральний компонент структури літературного твору. *Філологічні науки*, 2014. № 19. С. 147 – 153.

44. Філософський енциклопедичний словник. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Shynkaruk_Volodymyr/Filosofskyi_entsyklopedychnyi_slovnyk.pdf .

45. Фриз П. Мова танцю як засіб виявлення смислових цінностей хореографічної культури. URL: https://dspu.edu.ua/native_word/wp-content/uploads/2016/04/2013-71.pdf.

46. Хореографія як вид мистецтва. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/culture/10471/> .

47. Хухра Л. Поняття та напрямки синтезування хореографічного та образотворчого мистецтва. *Молодий вчений*, 2019. № 8 (72). С. 33 – 36.

48. Чепалов О. Когнітивні аспекти хореографічної лексики. *Культура України Мистецтвознавство. Філософія*. Харків, 2004. С. 109–126.
49. Шариков Д. Техніки хореографії сьогодення. *Світ соціальних комунікацій*, 2012. С. 121– 124.
50. Шутяк М., Маркевич С. Формування літературно-сценічних образів персонажів у малій формі танцю. *Сучасне хореографічне мистецтво: підґрунтя, тенденції, перспективи розвитку*, 2020. URL: <https://kultart.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/04/N.-SHutiak-S.Markevych-Formuvannia-literaturno-stsenichnykh-obraziv-personazhiv-u-maliy-formi-tantsiu.pdf> .
51. Ши Цзясін. Вплив музики і костюму на створення героїчного хореографічного образу. *Культура і мистецтво: актуальні дискурси: V Студентська наукова конференція (25 жовтня 2024 р.)*. Суми, 2024. С. 112 – 114.

ДОДАТКИ

Додаток А

Сертифікат учасника конференції



[51]. Ши Цзясін. Вплив музики і костюму на створення героїчного хореографічного образу. *Культура і мистецтво: актуальні дискурси: V Студентська наукова конференція (25 жовтня 2024 р.).* Суми, 2024. С. 112 – 114.